

בס"ד

"גרים ותושבים"

לפרשת שמות (ע"פ שעורו של הרב מרדכי אלון)

5. שמות א'

(ו) וַיִּמַת יוֹסֵף וְכָל אָחָיו וְכָל הַדּוֹר הַהוּא :
 (ז) וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׂרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעֲצֻמוּ בְּמֵאד מְאֹד וַתִּמְלֵא הָאָרֶץ אֹתָם :
 (ח) וַיִּקַּם מֶלֶךְ הַדָּשׁ עַל מִצְרַיִם אֲשֶׁר לֹא יָדַע אֶת יוֹסֵף :
 (ט) וַיֹּאמֶר אֵל עַמּוֹ הִנֵּה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַב וַעֲצוּם מִמֶּנּוּ : (י) הֲבֵנָה נִתְחַכְמָה לּוֹ פֶּן יִרְבֶּה וְהִיָּה כִּי תִקְרָאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסֵף גַּם הוּא עַל שְׂנְאֵינוּ וְנִלְחַם בָּנוּ וְעָלָה מִן הָאָרֶץ :

6. בראשית מ"ו

(ב) וּמִקְצֵה אָחָיו לָקַח חַמְשֵׁה אֲנָשִׁים וַיַּצְגֵם לִפְנֵי פְרַעֲה : (ג) וַיֹּאמֶר פְּרַעֲה אֵל אָחָיו מַה מַּעֲשִׂיכֶם וַיֹּאמְרוּ אֵל פְּרַעֲה רַעַה צֹאן עֲבָדֶיךָ גַם אֲנַחְנוּ גַם אֲבוֹתֵינוּ : (ד) וַיֹּאמְרוּ אֵל פְּרַעֲה לְגֹרֵר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם כִּי אֵין מְרַעָה לְצֹאן אֲשֶׁר לְעֲבָדֶיךָ כִּי כִבֵּד הִרְעַב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְעַתָּה יָשְׁבוּ נָא עֲבָדֶיךָ בְּאֶרֶץ גִּשׁוֹן :

7. בעל ההגדה

"מלמד שלא באו להשתקע."

8. הנצי"ב מוולוז'ין "העמק דבר" על שמות א' ח'

"דאחר שקבעו דירתם בקרבם מצאו טוב להם להשתוות למצרים ולא יהיו ניכרים שהמה יהודים – ומשום זה ביאר המדרש שהפך ה' לבס לשנוא עמו – וכבר ביארנו בספר בראשית עה"פ "כי גר יהיה זרעך וגו'" אשר היא הסבה שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו בשביל שאין אנו רוצים להיות כגרים ונבדלים מן האומות :

9. הנצי"ב מוולוז'ין על "והיא שעמדה לאבותינו ולנו..."

וזהו דבר המגיד (=כלומר עורך ההגדה של פסח) – "והיא" – זה המאמר "כי גר יהיה זרעך" שעמדה לאבותינו ולנו שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו באשר אנחנו הולכים נגד רצון ה' להיות דווקא כגרים כי זה הוא נוגע לעיקר תכלית האומה.

ובאשר שלפי הנראה בעין דעת האדם הוא להיפך כי בשעה שאנו כאזרחים ונחשבים בקרבם אין עושים לנו רע בפועל כ"כ. ע"ז אמר צא ולמד מה ביקש לבן וגוי' הלא לפי הנראה לא ביקש לבן אלא לרמות את יעקב בצאנו או לחמסו. ובל"ז (=ובלא זה) היה נראה טוב לב עמו ובאמת הלא הכתוב מעיד שהוא ביקש לעקור את הכל. ומזה תדע שכן הוא בכל דור אלא שהקב"ה מצילנו מידם. ופעם נעשה בהשגחה שלא יתגלה העניין. ופעם מתגלה לחוץ."

1. שמות כ"א

(א) וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם : (ב) כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עֲבָרִי שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבִשְׁבַעַת יָצֵא לְחֻפְשֵׁי חָנָם :

2. קידושין כ.

"כל הקונה עבד עברי, כקונה אדון לעצמו."

3. שמות ו'

(ט) וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה בֶּן אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא שָׁמְעוּ אֵל מֹשֶׁה מִקְצָר רֹחַ וּמַעֲבֹדָה קָשָׁה :

(י) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֵל מֹשֶׁה לֵאמֹר : (יא) בֹּא דַבֵּר אֵל פְּרַעֲה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיִּשְׁלַח אֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרְצוֹ : (יב) וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה לִפְנֵי יְהוָה לֵאמֹר הֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ אֵלַי וְאַיִךְ יִשְׁמְעֵנִי פְרַעֲה וְאֵינִי עֹרֵל שֹׁפְטִים :

(יג) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֵל מֹשֶׁה וְאֵל אֶהְרֹן וַיַּצְוֶם אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֵל פְּרַעֲה מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְהוֹצִיא אֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם :

(יד) אֵלֶּה רְאשֵׁי בֵית אֲבוֹתֶם בְּנֵי רְאוּבֵן כִּכֹּר יִשְׂרָאֵל חֲנוּךְ וּפְלוּא חֶצְרֹן וְכַרְמֵי אֵלֶּה מִשְׁפַּחַת רְאוּבֵן : (טו) וּבְנֵי שְׁמֵעוֹן יְמוּאֵל וְנִמְיוֹן וְאֶהֱד וְנִכְיוֹן וְצַחֲרֹן וְשֹׁאִיל בֶּן הַכְּנַעֲנִית אֵלֶּה מִשְׁפַּחַת שְׁמֵעוֹן : (טז) וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי לֵוִי לְתֹלְדוֹתֵם גֵּרְשׁוֹן וַיִּקְהָת וּמֵרָרִי וְשִׁנִּי חִיִּי לֵוִי שָׁבַע וְשִׁלְשִׁים וּמֵאֵת שָׁנָה :

4. שמות ב'

(יד) וַיֹּאמֶר מִי שָׁמַךְ לְאִישׁ שֶׁר וְשִׁפְט עָלֵינוּ הַלְהַרְגֵנִי אֶתְּהָ אִמְרָ כְּאֲשֶׁר הִרְגִּית אֹת הַמִּצְרִי וַיִּירָא מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֶבְרָם נֹדַע הַדָּבָר : (טו) וַיִּשְׁמַע פְּרַעֲה אֶת הַדָּבָר הַזֶּה וַיִּבְקֶשׁ לְהַרְגֹת אֹת מֹשֶׁה וַיִּבְרַח מֹשֶׁה מִפְּנֵי פְרַעֲה וַיָּשָׁב בְּאֶרֶץ מִדְיָן וַיִּשָּׁב עַל הַבְּעָר : (טז) וַיִּלְכְּתוּן מִדְיָן שִׁבְעַת בָּנוֹת וַתְּבַאֲנָה וַתִּתְּדַלְּנָה וַתִּמְלֵאנָה אֹת הַרְהֵטִים לְהַשְׁקוֹת צֹאן אֲבִיהֶן : (יז) וַיָּבֵאוּ הָרַעִים וַיִּגְבְּשׁוּם וַיִּקַּם מֹשֶׁה וַיּוֹשַׁעַן וַיִּשְׁקֶן אֹת צֹאנָם : (יח) וַתְּבַאֲנָה אֵל רְעוּאֵל אֲבִיהֶן וַיֹּאמֶר מַדּוּעַ מִהֲרַתָּן בֹּא הַיּוֹם : (יט) וַתֹּאמְרֵן אִישׁ מִצְרִי הֲצִילָנוּ מִיַּד הָרַעִים וְגַם דָּלָה דָּלָה לָנוּ וַיִּשְׁקֶן אֹת הַצֹּאן : (כ) וַיֹּאמֶר אֵל בְּנֵיתָיו וְאֵינוּ לָמָּה זֶה עֹזְבֹתָן אֹת הָאִישׁ קְרָאָן לּוֹ וַיֹּאכַל לֶחֶם : (כא) וַיּוֹאֵל מֹשֶׁה לְשִׁבְתָּן אֹת הָאִישׁ וַיִּתֵּן אֹת צִפְרָה בְּתוֹ לְמֹשֶׁה :

(כב) וַתִּלְדָּן בֶּן וַיִּקְרָא אֹת שְׁמוֹ גֵרְשֵׁם כִּי אָמַר גֵּר הֵייתִי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם :

(כג) וַיְהִי בַיָּמִים הַרְבֵּים הָהֵם וַיָּמַת מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיִּצְוּהוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הַעֲבֹדָה וַיִּזְעְקוּ וַתַּעַל שׁוֹעֲתָם אֵל הָאֱלֹהִים מִן הַעֲבֹדָה : (כד) וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֹת נַאֲקָתָם וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֹת בְּרִיתוֹ אֹת אַבְרָהָם אֹת יִצְחָק וְאֹת יַעֲקֹב : (כה) וַיִּרְא אֱלֹהִים אֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּדַּע אֱלֹהִים :

וחשובים ושרים בין העמים, כמו הראטהשילדס (=משפחת רוטשילד) והבאראנען (=והברונים) מישראל שהשיגו גדולה וכבוד ונתרוממו לשרים וחורי ארץ, מה להם ולמשיח ולארץ ישראל, להם יש פה משיח וירושלים ואינם צריכים יותר טוב, ממה שיש להם פה.

וכאשר עשו באמת כן עשירי ישראל שהיו יושבין בשלוח בבבל בימי עזרא, כאשר כתב רש"י בקידושין (סט:), דאפילו כשרים שהיו יושבין בשלוח ובעשירות בגלות לא עלו עמו, רק העניים והמדוכאים הלכו אתו, עיי"ש.

מה ששכיחין גזירות בק"ק ווירמשא יותר משאר קהילות ומדינות – כי בחורבן בית ראשון באו ונתיישבו בק"ק ווירמז, ואחר כלות ע' שנים גלות בבל חזרו הגולים לירושלים וארץ ישראל, ואלו אשר היו בוירמז לא חזרו לארץ ישראל. וכתבו אנשי ירושלים לאנשי ק"ק ווירמז שיבואו גם המה לישיב בארץ ישראל, כדי שיהיו יכולין בשלשת הרגלים לילך לירושלים שהוא רחוק מאוד מהם, ולא השגיחו על זה וכתבו בתשובה: שבו אתם בירושלים הגדולה, ואנחנו נדור פה ירושלים הקטנה, כי באותו הפעם היו חשובים מאד בעיני השר והנכרים והיו עשירים גדולים. ובענין זה נתחדש עליהם גזירות יותר משאר הקהילות והמדינות, עכ"ל.

ונראה לי להוסיף, דאולי מטעם זה היתה תמיד ארץ אשכנז יתד תקועה לרעה לישראל, כי כל הצרות והגזירות יצאו תחילה משם, כאשר נודע מקורות ימי חיי ישראל מימי הביניים עד עתה בדורנו.

עכ"פ, אנו רואים שמפני שהחזיקו עצמם לבטוחים במדינתם, על כן באו עליהם הצרות והגזירות והגלות.

וכן הוא מהאי טעמא בכל ארצות הגולה, יען שהסיתו דעתם מלישב ולשוב לארץ ישראל, על כן מעצה העמוקה של גדול העצה מסובב עליהם תמיד גלות ושעבוד קשה, כדי שירצו לשוב לארץ ישראל. וכן ראיתי ביעב"ץ (בהקדמת "סולם בית אל") כתב ג"כ כן, דעל היסח הדעת מארץ ישראל באים מיד הגזרות הקשות על ישראל. וזה אמת וברור, והוא סוד הגלות, וכמו שכתב רבנו המקובל הנ"ל.

14. תלמוד ירושלמי (ר"ה ג,ה)

"ויצונו אל בני ישראל, מה ציוונו? על פרשת שילוח עבדים"

15. ה"משך חכמה"

ייתכן כי גם אז במצרים היו גדולי האומה אשר היו שרים נכבדים ואפרתים, והם היו משעבדים את בני ישראל לעבדים, שמכרו המצרים להם.

ואולי היו המה השלושה שבטים: - ראובן ושמעון ולוי שהנהיגו שררה במצרים,

לוי שלא היה בשעבוד מצרים, ולכן לא נטל נחלה בארץ, וכן ראובן לא נטל רק בעבר הירדן, ושמעון נתקיים עליו "אחלקם ביעקב" כמו שפרש הרמב"ן.

מהם היו בני חורין הרבה ושרים, אשר היו משעבדים את ישראל הנמכרים להם מהממשלה של פרעה.

לכן ציווה ה' יתברך שבני ישראל גם פרעה יוציאו את בני ישראל מהשעבוד. ולכן סמך לזה יחוס השלושה, שבטים, ומסיים "הוא אהרון ומשה, (אשר אמר ה' להם) הוציאו את בני ישראל מארץ מצרים" – שיהיו כל משפחה ושבת צבא בפני עצמו, ולא ישתעבדו ישראל זה לזה.

וכנראה שלזה כיוון הירושלמי (ר"ה פרק ג, הלכה ה'): "ויצונו אל בני ישראל", מה ציוונו? – על פרשת שילוח עבדים [רצונם לומר, שישלחו עבדיהם מישראל ששעבדו תחת ידם כמו שכתבת] והדא הוא דכתיב: "כה אמר ה' אנוכי כרתי ברית את אבותיכם ביום הוציאי אותם מארץ מצרים מבית עבדים" לאמור, מקץ שבע שנים תשלחו איש את אחיו העברי (אשר ימכר לך, ועבדתם שש שנים וישלחתו חופשי מעמך ולא שמעו אבותיכם אלי ולא היטו את אוזנם), הנאמר בירמיה לג'

10. ה"משך חכמה" על הפסוק "ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי איתם" ויקרא כו,מו'

והישראלי בכלל לא ישכח מחצבתו ויחשב לאזרח רענן. יעזוב לימודי דתו, ללמוד לשונות לא לו, יליף מקלקלתא ולא יליף מתקנא, יחשוב כי ברלין היא ירושלים.

יבוא רוח סועה וסער, יעקור אותו מגזעו יניחהו לגוי מרחוק אשר לא למד לשונו, ידע כי הוא גר, לשונו שפת קדשנו, ולשוונות זרים כלבוש יחלוף, ומחצבתו הוא גזע ישראל, ותנחומיו נוחמי נביאי ה', אשר ניבאו על גזע ישי באחרית הימים.

11. "שם משמואל" של האדמור מסוחוצ'וב

"וישב ישראל בארץ גושן ויאחזו בה וגו'". וב"כלי יקר" שכל הפסוק הזה מדבר באשמת בני ישראל, כי הקב"ה גזר עליהם כי גר יהיה זרעך, והם בקשו להיות תושבים במקום שנגזר עליהם גירות וכו', הכתוב מאשימם על ישיבה זו שבקשו אחוזה בארץ לא להם ולא כך אמרו אל פרעה לגור בארץ באנו ועכשיו חזרו מדבריהם וכו', עכת"ד.

"ואני אומר שרי לי מריה שהעמיס גנות בקדושי עליון אלו... " ויע"כ יש לומר שבמכוון עשה יוסף למצרים שיעקרו דירתם למטה למען יתעקר שרשם למעלה כדי להחליש כוחם שלא יתגברו כ"כ על ישראל. ולהיפוך מזה עשה לישראל שנתן להם אחוזה שיהיו מושרשים למעלה. אבל המצרים גם אחר שהעבירם ממקום למקום לא מצינו שנתן להם אחוזה אלא נשאר גרים ובכל זמן שירצה היה יכול להעבירם ממקום למקום, היפוך מישראל שהיתה להם אחוזה קבועה להוריש לבניהם אחריהם, ובזה היה לישראל יותר שורש וכח עליון למען לא יתגבר עליהם כח מצרים להשתקע ח"ו בגלות."

ומה שהקשה דמעיקרא אמרו לגור בארץ באנו ועתה חזרו בהם, אינה קושיא דכל עצמה של האחוזה היתה לתועלת כדי שלא ישתקעו ח"ו במצרים ולקיים לגור בארץ באנו, כמו שאמרו מלמד שלא ירד יעקב אבינו להשתקע במצרים אלא לגור שם.

12. הרב עקיבא גלזנר

בנפשי ובמצפוני, כשאני מסכם פעילות רבנית במשך יותר מארבעים שנה, הנני מרגיש את הצורך לבטא וידוי פומבי, הודאה ציבורית על חטא: הנני מודה שאני עצמי, וביחד אתי מספר עצום של עמיתי הרבנים, לא מילאנו את תפקידנו הרוחני והדתי ברמה הנדרשת לפי צורכי התקופה הגדולה בה חיינו, שהיוותה מפנה מכריע וגורלי במהלך חייו של עמנו... האם במשך עשרים השנים שלאחר מלחמת העולם הראשונה, לא היינו יכולים, ולא היינו צריכים לעשות את הבלתי אפשרי כדי לעודד, ולהגשים את העליה לארץ ישראל של חלק עצום מעמנו, שמפאת חסרונותינו, במקום להציל את חייהם בארץ ישראל ולהשתתף בהקמת המדינה, שנוכחותם בה יכלה להוות גורם חשוב בהתפתחותו הדתית של הבית הלאומי, ולאחר מכן של מדינת ישראל, ובמקום זה, הוגלו למחנות אושפיץ ומיידנק בהם הושמדו במיליונים בתאי הגזים?

13. ר' יששכר טייכטל בעל ספר "אם הבנים שמחה"

ועפ"ז גם אנו נאמר בטעם הצרות שיהיו לנו קודם ביאת המשיח. דידוע דגאולה זו האחרונה תהיה נצחית ואין אחריה גלות ושעבוד, והקב"ה רוצה דאף נפש אחת ישראלית לא תלך לאיבוד בין העמים, כדכתיב: "ואתם תלוקטו לאחד אחד", "לבילתי ידח ממנו נדח".

ועתה אם הגאולה היתה מתוך טובה ושלווה והשקט בין העמים, היו נמצאים הרבה הרבה מאחינו בני ישראל שלא היו רוצים לצאת, כי מה חסר להם פה בגלות, המה עשירים

